

TÜRKİYE'DE KIRSAL PEYZAJLARIN PLANLAMASI VE YÖNETİMİNİN YASAL MEVZUAT BAĞLAMINDA ANALİZİ

Hafize Nur SILAY EMİR^{1*}, Meryem ATİK²

^{1*}Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis.

²Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Antalya.

Özet

Kırsal peyzaj; tarım alanları, ormanlar, meralar, yaylalar, kırsal yerleşimler ve doğal/kültürel mirasın birlikte yönetildiği çok fonksiyonlu alanlardır. Küresel ölçekte kırsal alanlar, kentsel yayılma ve iklim değişikliği gibi çevresel değişimlerden dolayı büyük bir baskı altında ekosistem hizmetlerini kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Bu karmaşık yapının sürdürülebilir, adil ve ekolojik açıdan dengeli biçimde yönetilebilmesi, büyük ölçüde hukuki ve kurumsal çerçeveye bağlıdır. Bu çalışma, Türkiye'deki kırsal peyzajın planlamasını belirleyen yasal çerçeveyi, çok boyutlu bir analitik yaklaşımla incelemektedir. Araştırma; 3194 sayılı İmar Kanunu, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 7254 sayılı Kanun gibi temel yasal metinleri; kavramsal çerçeve, teknik standartlar, projelendirme süreçleri, mesleki yetki ve yönetsel hiyerarşi boyutlarında nitel içerik analizine tabi tutmaktadır. Analiz sürecinde mevzuat; yerleşim dokusu, tarımsal üretim alanları ve doğal çevre olmak üzere üç temel grup altında değerlendirilmiştir. Bulgular, Türkiye mevzuatının kırsalı statik ve üretim odaklı bir yapı olarak tanımladığını, ekolojik bağlantısallık ve peyzaj karakteri gibi unsurları içermediğini ortaya koymaktadır. Politika metinleri ve yasal mevzuat üzerinde yürütülen nitel içerik analizi sonucunda; 6360 sayılı kanun sonrası ortaya çıkan kurumsal çok başlılığın ve kentsel imar uygulamalarının kırsal dokuya dayatılmasının, peyzajın dayanıklılığını zayıflattığı ve kırsal kimliğin zarar gördüğü ortaya konulmuştur. Sonuç olarak çalışma, mevcut parçalı yapıyı bütünləştirecek peyzaj onarımı odaklı bir "Kırsal Peyzaj Yönetim Planı" modeli önermekte; arazi toplulaştırma gibi geniş ölçekli müdahalelerin peyzaj mimarlığı disiplini rehberliğinde yeniden kurgulanması gerektiğini savunmaktadır.

Anahtar sözcükler : Kırsal Peyzaj, Mevzuat Analizi, Peyzaj Planlama, Kırsal Mahalle, Türkiye

AN ANALYSIS OF LEGAL REGULATIONS IN THE PLANNING AND MANAGEMENT OF RURAL LANDSCAPES IN TÜRKİYE

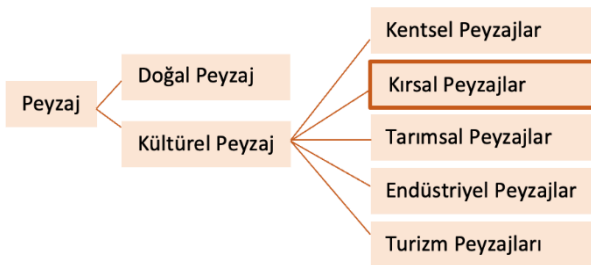
Abstract

Rural landscapes Rural landscapes are multifunctional areas where agricultural lands, forests, rangelands, highlands, rural settlements, and natural and cultural heritage are managed together. Globally, rural areas are under significant pressure due to environmental changes such as urban expansion and climate change, which threaten the continuity of ecosystem services. The sustainable, equitable, and ecologically balanced management of this complex structure largely depends on the legal and institutional framework governing these areas. This study examines the legal framework that shapes rural landscape planning in Türkiye through a multidimensional analytical approach. The research analyzes key legislative documents, including the Development Law No. 3194, the Soil Conservation and Land Use Law No. 5403, the Metropolitan Municipality Law No. 6360, and Law No. 7254, through qualitative content analysis across four analytical dimensions: conceptual framework, technical standards, project implementation processes, professional authority, and administrative hierarchy. Within the analysis process, the legislation was evaluated under three main categories: settlement patterns, agricultural production areas, and the natural environment. The findings reveal that the existing legal framework in Türkiye largely defines rural areas as static and production-oriented spaces, while failing to adequately address key landscape-related concepts such as ecological connectivity and landscape character. The qualitative content analysis of policy documents and legal regulations further indicates that the institutional fragmentation that emerged after Law No. 6360, along with the imposition of urban planning practices on rural areas, has weakened landscape resilience and undermined rural identity. Consequently, the study proposes a "Rural Landscape Management Plan" model focused on landscape restoration to integrate the currently fragmented system. It further argues that large-scale interventions such as land consolidation should be restructured under the guidance of the landscape architecture discipline.

Keywords : Rural Landscape, Legislative Analysis, Landscape Planning, Rural Neighborhood, Türkiye

1. Giriş

Peyzaj, belirli bir görüş çerçevesi içinde algılanan doğal ve kültürel unsurların oluşturduğu bütüncül bir kompozisyon olarak tanımlanmaktadır. Doğal, fiziksel, tarihsel ve görsel faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bu mekânsal yapı, insan ile çevre arasındaki ilişkinin somut bir yansımasıdır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne göre peyzaj; insanlar tarafından algılandığı şekliyle, doğal ve/veya beşerî faktörlerin etkileşimi sonucu oluşan alanlar olarak tanımlanmaktadır (Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, 2000). Bu bağlamda peyzajlar genel olarak doğal ve kültürel peyzajlar olarak iki ana grupta ele alınmaktadır. Doğal peyzajlar insan etkisinin yok denecek kadar az olduğu veya sınırlı kaldığı alanları ifade ederken, kültürel peyzajlar insan-doğa etkileşimi sonucunda zaman içerisinde şekillenmiş alanlardır. IUCN'e göre kültürel peyzajlar, tarihsel, estetik ve doğal değerleri bir arada barındıran coğrafi alanlar olarak tanımlanmaktadır (IUCN, 2014). Bu kapsamda kültürel peyzajlar; kırsal, kentsel, endüstriyel, turizm, tarımsal ve rekreasyon peyzajları gibi farklı alt gruplara ayrılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Peyzajın sınıflandırılmasında kırsal peyzajın yeri

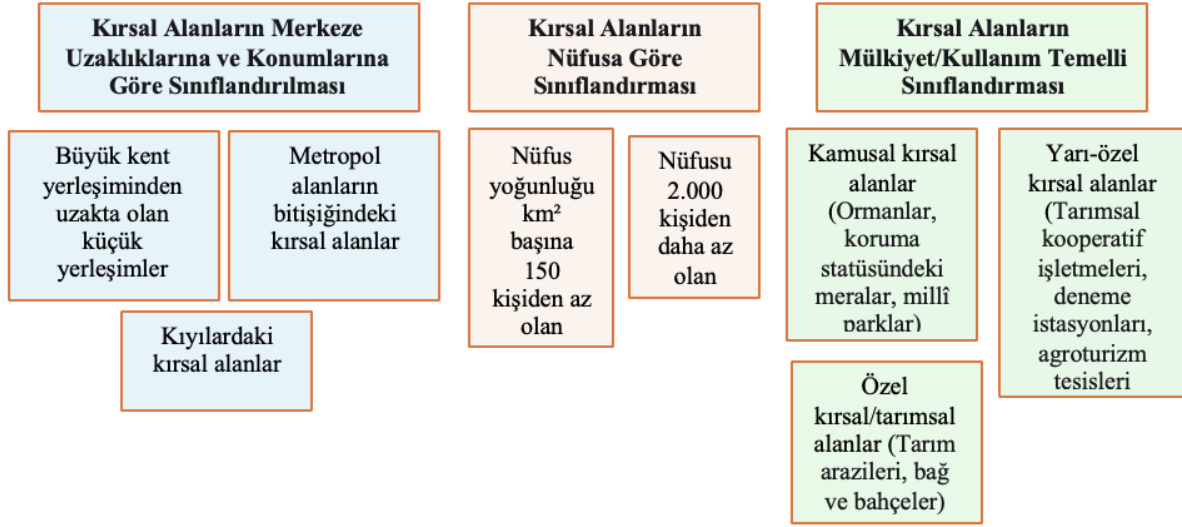
Kırsal Peyzajlar, kent dışındaki tarım, ormancılık, rekreasyon ve koruma faaliyetlerinin, geleneksel arazi kullanım biçimlerinin oluşturduğu çevredir (Şekil 2). Kırsal peyzajlar, bu sınıflandırma içerisinde insan faaliyetleri ile doğal süreçlerin uzun dönemli etkileşimi sonucu oluşmuş, çoğunlukla tarım, ormancılık, rekreasyon ve koruma faaliyetlerinin yürütüldüğü alanları kapsamaktadır. Kırsal alanlar, kentsel alanlara kıyasla düşük nüfus ve yapı yoğunluğuna sahip olup tarımsal üretim, hayvancılık ve doğal ekosistemlerin baskın olduğu mekânsal yapılardır. Antrop (2000)'a göre kırsal peyzajlar; doğal süreçler ile insan faaliyetlerinin tarihsel süreçteki etkileşimi sonucu ortaya çıkan ekolojik, görsel ve kültürel değerlerin bütününe ifade etmektedir. Bu alanlar çoğu zaman ormanlar, akarsular ve tarım alanları gibi doğal ve yarı-doğal unsurların bir arada bulunduğu dinamik sistemlerdir (Yılmaz, 2019). Aynı zamanda kırsal alanlarda yerleşim yoğunluğunun düşük olmasına rağmen toplumsal ilişkiler ve sosyal bağların kentsel alanlara kıyasla daha güçlü olduğu belirtilmektedir (Oğuz ve Görmüş, 2013).

Şekil 2. Kırsal peyzajın bileşenleri

Kırsal peyzajların sınıflandırılması, bu alanların planlanması, korunması ve yönetilmesi açısından önemli bir temel oluşturmaktadır. Kırsal alanlar konumlarına göre büyük kentlerden uzak küçük yerleşimler, metropol alanlara bitişik kırsal alanlar ve kıyı kırsal alanları şeklinde sınıflandırılabilir (Kanabakan, 2011). Bunun yanında kırsal alan tanımları nüfus yoğunluğuna göre de değişmektedir. Avrupa Birliği'nde kırsal alanlar

genellikle kilometrekare başına 150 kişiden daha az nüfus yoğunluğuna sahip yerler olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de ise nüfusu 10.000'in altında olan yerleşimler kırsal yerleşmeler olarak kabul edilmekte ve bunlar kasabalar, köyler ve köy altı yerleşim birimleri olarak sınıflandırılmaktadır (Yılmaz, 2019). Ayrıca nüfusu 2.000 kişiden az olan yerleşimler kırsal alan olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 3. Kırsal alanların sınıflandırması

Ayrıca, kırsal alanlar, mülkiyet ve kullanım durumlarına göre kamu, özel ve kolektif olarak sınıflandırılmakla birlikte, günümüzde bu alanların yönetimi sürdürülebilir gıda sistemlerinin ve ekosistem dayanıklılığının temeli olarak kabul edilmektedir (FAO, 2021; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024). Kamusal kırsal alanlar, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki ormanlar, koruma statüsündeki meralar ve milli parklardır. Bu alanlar doğrudan ekosistem hizmetleri sağlamak amacıyla korunur. Yarı-özel kırsal alanlar, tarımsal kooperatif işletmeleri, deneme istasyonları ve agroturizm tesisleridir. Bu alanlar belirli bir kesimin kullanımı veya kontrollü üretim faaliyetleri için sınırlanmıştır. Özel kırsal/tarımsal alanlar, şahıs mülkiyetindeki tarım arazileri ve bağ-bahçelerdir (Holland vd., 2022). Ulusal mevzuatın öngördüğü tanımlara göre bu sınıflandırma kullanılabilir.

Kırsal peyzajlar işlevsel açıdan "yerleşim alanları", "tarım alanları ve meralar", ve "doğal çevre" olmak üzere üç temel katmanda ele alınabilir (Selman, 2006). Bu bağlamda kırsal açık ve yeşil alanlar, kentsel alanlardaki park ve bahçe tanımlarından farklı olarak; tarım arazilerini, meraları, ormanlık alanları, nehir boylarını ve geleneksel köy yerleşimlerini kapsayan alanlardır. Aynı zamanda Meeus (1995), bu alanların bölgenin ekolojik dengesini koruyan ve biyolojik çeşitliliğe ev sahipliği yapan yaşayan birer organizma olduğunu vurgulamaktadır.

Kırsal peyzajlar, ekosistem süreçlerinin sürekliliğini sağlayarak iklim düzenleme, toprak ve su koruma, biyoçeşitliliğin sürdürülmesi ve gıda arz güvenliği açısından kritik işlevler üstlenmektedir (FAO, 2018). Aynı zamanda kırsal üretim sistemleri yerel ekonomiyi ve kırsal kalkınmayı desteklerken, geleneksel tarım pratikleri ve yerleşim dokusu aracılığıyla kültürel peyzaj belleğini ve yerel

kimliği korumaktadır (IPBES, 2019). Avrupa Birliği'nin 2030 Biyoçeşitlilik Stratejisi kapsamında, tarım arazilerinin en az %10'unun "yüksek çeşitlilik barındıran peyzaj öğeleri" (çitler, ağaç sıraları, küçük göletler vb.) ile kaplı olmasını önermektedir (European Commission, 2020). Bu yaklaşım, kırsal peyzajın işlevsel kalitesini artırmayı hedeflemektedir.

Modern planlama uygulamalarında tarımsal peyzajlar, genellikle kentsel alanların çeperinde kalan ve "kırsal yerleşim" ya da "tarım arazisi" gibi dar tanımlarla ele alınmaktadır. Oysa tarımsal peyzajlar üretim, ekoloji ve kültürün iç içe geçtiği dinamik sosyo-ekolojik sistemlerdir ve kırsal peyzajın sürdürülebilirliği büyük ölçüde bu alanların fonksiyonel çeşitliliğinin korunmasına ve ekolojik sürekliliğin sağlanmasına bağlıdır (Inácio vd., 2025). Kırsal peyzajın önemli bir bileşeni olan tarımsal peyzajlar yalnızca gıda üretim alanları değil; aynı zamanda ekolojik, kültürel ve estetik değerleri barındıran çok işlevli mekânsal sistemlerdir (Wascher, 2005; Kiper, 2006). Tarımsal peyzajlar, yaban hayatı koridorları ile üretim alanlarının kesişim kümesini oluşturarak ekosistem parçalanmasının önündeki en güçlü engeldir. Tarımsal peyzajlar üretim alanları ile doğal habitatlar arasında ekolojik bağlantısallık sağlayarak peyzaj parçalanmasını azaltmakta ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmaktadır (Primdahl vd., 2013). Aynı zamanda arazi yapısı, toprak özellikleri, topografya, su varlığı, iklim ve bitki örtüsü gibi doğal bileşenler ile yerel kültür, örf ve adetlerin

etkileşimi sonucu oluşan biyo-kültürel peyzaj desenlerini yansıtmaktadır (Farina, 2006).

Bununla birlikte günümüzde kırsal peyzajlar kontrolsüz kentleşme, tarım alanlarının parçalanması, endüstriyel tarım uygulamaları ve iklim değişikliği gibi çok boyutlu baskılar altında önemli dönüşümler yaşamaktadır. Kırsal alanların yalnızca kentsel gelişimin rezerv alanları veya gelecekteki yapılaşma alanları olarak görülmesi, bu alanların sunduğu ekosistem hizmetlerinin ve kültürel peyzaj değerlerinin zayıflamasına neden olmaktadır (Antrop, 2006; Bell vd., 2009). Bu nedenle kırsal peyzajların planlanması yalnızca arazi kullanım kararları ile sınırlı kalmayıp ekolojik süreçler, kültürel değerler ve üretim sistemlerini birlikte ele alan bütüncül yaklaşımlar gerektirmektedir (Atay ve Kiper, 2024).

Türkiye'de ise kırsal peyzajların planlanması ve yönetimi büyük ölçüde farklı sektörlere ait mevzuatların etkisi altında şekillenmektedir. Tarım, çevre, ormancılık ve mekânsal planlama alanlarına ilişkin yasal düzenlemelerin parçalı yapısı, kırsal alanların bütüncül bir peyzaj yaklaşımıyla ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile birçok kırsal yerleşimin mahalle statüsüne dönüştürülmesi, bu alanların planlama süreçlerinde giderek kentsel standartlar çerçevesinde değerlendirilmesine yol açmıştır (Taşkan ve Görmüş, 2024). Bunun yanı sıra tarım topraklarının korunmasını amaçlayan 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ile mekânsal planlama kararları arasındaki uyum eksikliği, kırsal alanları

spekülatif arazi kullanım değişimlerine açık hale getirmektedir (Özçelik, 2015).

Kırsal peyzajların ekolojik ve kültürel değerlerinin korunması, günümüz planlama sistemlerinin bu değerleri güvence altına alma kapasitesinin değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Primdahl vd., 2020). Bu bağlamda çalışma, Türkiye’de kırsal peyzajların planlanması ve yönetimine yön veren mevcut yasal ve kurumsal çerçevenin kırsal peyzajların mekânsal, ekolojik ve kültürel bütünlüğünü sağlamada ne ölçüde yeterli olduğu sorusuna yanıt aramaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, Türkiye’deki kırsal peyzajlara yönelik çok katmanlı yasal ve kurumsal yapıyı mekânsal bir bütünlük içinde görünür kılmak ve analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda, literatürdeki çok katmanlı yönetim yaklaşımı ve Türkiye’nin mevcut mevzuat sistemi temel alınarak; kırsal alanların yerleşim dokusu, tarım arazileri ve doğal/korunan alanlar olarak sınıflandırıldığı sembolik bir “kırsal yerleşim modeli” geliştirilmesi planlanmıştır. Söz konusu model aracılığıyla mevcut planlama sisteminin kırsal peyzajların sürdürülebilir yönetimine olan katkısı irdelenmekte ve elde edilen bulgular doğrultusunda, kırsal peyzajların korunması ve sürdürülebilir planlanmasına yönelik yasal ve yönetsel iyileştirme önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Bu çalışmanın temel materyalini; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta olmak üzere

kırsal alan yönetimi, tarım arazilerinin korunması ve mekânsal planlama süreçleri ile doğrudan ilişkili olan kanunlar, yönetmelikler ve üst ölçekli mekânsal plan kararları oluşturmaktadır. Bu kapsamda, kırsal peyzajların korunması, kullanılması ve planlanmasına yön veren yasal ve kurumsal düzenlemeler bütüncül bir çerçevede değerlendirilmiştir.

Seçilen mevzuat, kırsal alanların planlanması, arazi kullanımı, doğal ve kültürel peyzajın korunması, tarımsal üretim ve altyapı, toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi gibi konuları kapsamakta ve araştırmanın kapsamıyla doğrudan ilişkilidir. Bu çalışmanın temel materyalini, Türkiye’de kırsal peyzajların planlanması, korunması ve yönetimini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Mevzuat seçimi yapılırken; kırsal yerleşim dokusu, tarımsal üretim alanları ve doğal çevre üzerinde belirleyici rol oynayan kanun ve yönetmelikler dikkate alınmıştır. Bu kapsamda farklı dönemlerde yürürlüğe giren ve kırsal alanların planlanması ile arazi kullanım kararlarını yönlendiren temel yasal düzenlemeler analiz edilmiştir. Yasal metinlerin seçimi sırasında, araştırma konusuyla doğrudan ilişkili olmaları, uygulamada etkin ve güncel olmaları ile benzer çalışmalarda sıklıkla referans gösterilmiş olmaları gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma kapsamında incelenen temel yasal metinler Tablo 1’de sunulmuştur.

Çizelge 1. Türkiye'de Kırsal Peyzaj Yönetimi ve Planlamasına Yönelik Yasal Metinler

Kanun / Yönetmelik	İçerik	Kırsal Peyzaj Açısından Önemi	Kaynak / Erişim
3194 Sayılı İmar Kanunu	Planlı alanlar ve kırsal yerleşmelerde imar planı düzenlemeleri ve arazi kullanım kararlarının hukuki dayanağı	Kırsal yerleşimlerin planlanması ve peyzaj üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi	Resmî Gazete, 1985 (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3194&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5)
Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	Ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde mekânsal planların hazırlanış ve onay süreçleri	Kırsal alanların planlama süreçlerinde kullanılan araçların belirlenmesinde kullanılmıştır	Resmî Gazete, 2009 (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19788&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5)
5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu	Toprak kaynaklarının korunması ve tarımsal arazilerin kullanımı	Arazi kullanım kararlarının kırsal peyzaj üzerindeki etkilerinin analizi	Resmî Gazete, 2005 (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5403&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5)
Arazi Topplulaştırma Uygulama Yönetmeliği	Tarımsal üretimi iyileştiren arazi toplulaştırma uygulamaları	Kırsal alanlarda arazi düzenlemeleri ve peyzaj yapısı üzerindeki etkiler	Resmî Gazete, 2018 (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171209-2.htm)
4342 Sayılı Mera Kanunu	Mera alanlarının tanımı, kullanımı ve korunması	Mera alanlarının yönetimi ve kırsal peyzaj dokusuna etkisi	Resmî Gazete, 1998 (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4342&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5)
442 Sayılı Köy Kanunu	Kırsal yerleşimlerin yönetim yapısı ve ortak kaynak kullanımı	Köy yapısı ve kırsal peyzaj ilişkisi	Resmî Gazete, 1969 (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf)
6360 Sayılı Kanun	Büyükşehir belediye sınırlarının genişletilmesi ve idari yapı dönüşümleri	Kırsal alan yönetiminde idari sınırların etkisi	Resmî Gazete, 2012 (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5)
Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği	Kırsal yerleşmelerin tanımı ve planlanması	Kırsal plan kararları ve peyzajın korunması	Resmî Gazete, 2017 (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210415-2.htm)

6831 Sayılı Orman Kanunu	Orman alanlarının yönetimi ve korunması	Orman peyzajı ve kırsal çevre ilişkisi	Resmî Gazete, 1956 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.6831.pdf
2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	Doğal ve kültürel miras alanlarının korunması	Kırsal peyzajda kültürel varlıkların korunma stratejileri	Resmî Gazete, 1983 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5
2872 Sayılı Çevre Kanunu	Çevre değerlerinin korunması ve sürdürülebilir yönetim ilkeleri	Kırsal çevrenin planlamaya entegrasyonu	Resmî Gazete, 1983 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5
2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu	Milli parklar ve doğal koruma alanlarının yönetimi	Korunan alanlarda kırsal peyzaj planlaması	Resmî Gazete, 1983 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2873&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5
Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği	Madencilik sonrası bozulan alanların rehabilitasyonu	Arazi bozulmalarının peyzaj restorasyonu üzerindeki etkisi	Resmî Gazete, 2017 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13744&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5
5648 Sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Hizmetleri Hakkında Kanun	Tarım ve kırsal alanlarda kalkınma hizmetleri ve destek mekanizmaları	Kırsal peyzajın tarımsal üretim ve sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisi	https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5648.pdf
Sulak Alanların Korunması ile İlgili Mevzuat	Sulak alanların tescili, planlanması ve yönetimi	Sulak alanlar kırsal peyzaj ekosistemlerinin kritik bir parçasıdır	https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19546&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5
Doğal Sit, Özel Çevre Koruma ve Korunan Alanlar Mevzuatı	Sit alanları ve koruma alanlarının tespit ve plan kararları	Kırsal peyzaj içinde doğal değerlerin korunması ve planlama kısıtları	https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18340&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5
Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanımı ve Planlanmasına	Toprak koruma planları ve tarım arazilerinin kullanım kuralları	Kırsal peyzajda tarım arazilerinin korunması ve peyzaj fonksiyonları	https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171209-3.htm

Dair Düzenlemeler			
Kurakçıl Peyzaj Uygulamalarıyla İlgili Cumhurbaşkanı Kararı	Su ve iklim ilişkili peyzaj planlaması	Kurakçıl peyzaj ilkeleri ve iklim değişikliğine uyum	Cumhurbaşkanı Kararı, 2025 (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/10/20251018-2.pdf)

Bu araştırmanın materyallerinden birini Türkiye’de kırsal peyzajların planlanması, korunması ve yönetimine ilişkin yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Kırsal alanların mekânsal, yönetsel ve üretim temelli yapısını belirleyen bu mevzuat, farklı dönemlerde yürürlüğe giren ancak birbirini tamamlayan çok sayıda kanun ve yönetmelikten oluşmaktadır.

Cumhuriyet döneminin en eski ve köklü düzenlemelerinden biri olan 442 sayılı Köy Kanunu (1924), köyün tüzel kişiliğini, yönetim organlarını ve köylünün görev ve sorumluluklarını tanımlayarak kırsal yerleşimlerin idari temelini oluşturmaktadır (442 s. K., 1924). Ancak; özellikle 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (2012) ile büyükşehir statüsüne sahip illerde köy tüzel kişiliklerinin kaldırılması ve bu yerleşimlerin mahalle statüsüne dönüştürülmesi, bu alanların planlama süreçlerinde giderek kentsel standartlar çerçevesinde değerlendirilmesine yol açmıştır.

Kırsal alanların doğal eşiklerini belirleyen önemli yasal düzenlemelerden biri olan 6831 sayılı Orman Kanunu (1956), orman alanlarının korunması, sınırlarının belirlenmesi ve yönetimine ilişkin hükümler içermektedir. Bu bağlamda orman sınırları, kırsal peyzaj planlamasında yapılaşma ve arazi kullanımı açısından önemli bir mekânsal eşik

oluşturmaktadır. Özellikle Kanunun 2/B maddesi kapsamında orman vasfını yitirmiş alanlara ilişkin düzenlemeler, kırsal alanlarda arazi kullanımı kararlarının güncel boyutunu oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Orman Kanunu kapsamında tanımlanan orman köyleri ve bu köylerde yaşayan nüfusa yönelik düzenlemeler, kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin ve arazi kullanım biçimlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Orman köylerinin hukuki statüsü ve bu alanlarda yürütülen ormancılık faaliyetleri hem yerleşim sınırlarının belirlenmesi hem de kırsal peyzajın üretim ve koruma dengesi içinde yönetilmesi açısından belirleyici bir çerçeve sunmaktadır.

Doğal ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik temel yasal dayanaklardan biri olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983), arkeolojik, doğal ve kentsel sit alanlarının belirlenmesi ve korunmasına ilişkin esasları düzenlemektedir. Bu Kanun kapsamında hazırlanan koruma amaçlı imar planları, kırsal alanlarda bulunan tescilli yapılar, geleneksel yerleşimler ve doğal sit alanları üzerindeki yapılaşma koşullarını belirleyen temel hukuki çerçeveyi oluşturmaktadır.

Türkiye’deki planlama ve yapılaşma süreçlerinin temel düzenlemelerinden biri olan 3194 sayılı İmar Kanunu (1985) ise yerleşme

alanlarında plan, fen, sağlık ve çevre koşullarına uygun yapılaşmayı esas almaktadır. Kırsal alanlarda köy yerleşik alanı sınırlarının belirlenmesi ve kırsal yapılaşma koşullarının belirlenmesi bu Kanun ve ilgili alt mevzuat kapsamında şekillenmektedir.

Kırsal üretim peyzajının önemli bileşenlerinden biri olan meralara ilişkin düzenlemeler 4342 sayılı Mera Kanunu (1998) kapsamında ele alınmaktadır. Kanun; mera, yaylak ve kışlak alanlarının korunmasını, tahsisini ve amacı dışında kullanımının önlenmesini amaçlamakta olup kırsal yerleşimlerin genişleme süreçlerinde mera vasıflı araziler önemli bir yasal kısıt olarak değerlendirilmektedir (4342 s. K., 1998).

Tarım arazilerinin korunmasına yönelik temel düzenlemelerden biri olan 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (2005) ise tarım arazilerinin sınıflandırılması, bölünmesinin önlenmesi ve tarım dışı kullanımının sınırlandırılmasını hedeflemektedir. Kanunda tanımlanan "mutlak tarım arazisi" gibi kavramlar aracılığıyla tarımsal üretim peyzajlarının sürekliliği korunmakta ve arazi toplulaştırma ile tarımsal planlama çalışmalarında temel referans oluşturmaktadır. Bunun yanında Arazi Toplulaştırma Uygulama Yönetmeliği (2019), 5403 sayılı Kanun kapsamında parçalanmış tarım arazilerinin birleştirilmesi ve kırsal altyapının planlanmasına yönelik teknik süreçleri düzenlemektedir (ATUY, 2019).

Kırsal alanların idari yapısında önemli değişiklikler getiren 6360 sayılı Kanun (2012) ile büyükşehir belediyesi sınırlarının il mülki sınırlarına genişletilmesi ve köylerin mahalle

statüsüne dönüştürülmesi, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki idari ayrımın yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu düzenleme ile kırsal hizmetlerin önemli bir kısmı belediyeler tarafından yürütölmeye başlanmıştır (6360 s. K., 2012).

Planlama sisteminin bütöncöl işleyişini tanımlayan Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014) ise üst ölçekli çevre düzeni planlarından uygulama imar planlarına kadar tüm plan türlerinin hazırlanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir. Yönetmelik, kırsal yerleşme alanı tanımlarını netleştirerek kırsal alanların mekânsal planlama sistemi içindeki konumunu belirgin hale getirmektedir (MPYY, 2014).

Son olarak Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği (2021), 6360 sayılı Kanun sonrasında mahalle statüsüne geçen yerleşimlerin vergi yükümlölükleri, yapılaşma koşulları ve hizmetlere erişim gibi konularda yaşadığı sorunların giderilmesini amaçlamaktadır. Yönetmelik, bir yerleşimin "kırsal mahalle" olarak tanımlanmasına ilişkin kriterleri belirleyerek güncel kırsal planlama çalışmalarında önemli bir referans doküman niteliği taşımaktadır (KMY, 2021).

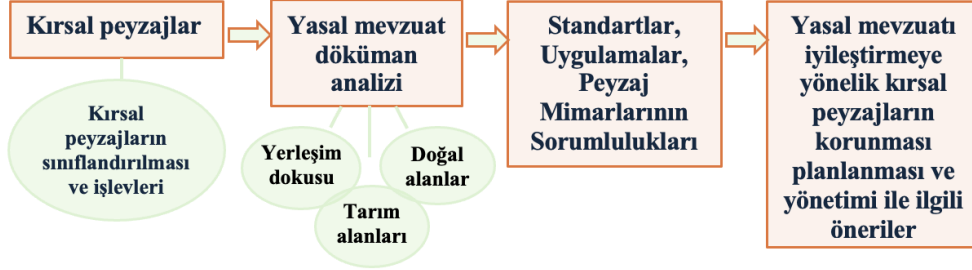
Bu çalışma kapsamında söz konusu kanun ve yönetmelikler, kırsal peyzajların planlama ve yönetim süreçlerini etkileyen yasal çerçevenin ortaya konulması amacıyla doküman incelemesi yoluyla araştırma materyali olarak değerlendirilmiştir.

2.2. Yöntem

Türkiye'deki kırsal peyzajların mevcut hukuki durumunu ve idari yönetim yapısını inceleyen

bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve mevzuat taraması teknikleri kullanılmıştır (Şekil 4). Elde edilen yasal metinler, nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiş; metinlerde yer

alan düzenlemeler kırsal peyzajla ilişkili anahtar kavramlar, kurumsal yetki dağılımları ve planlama araçları açısından incelenmiştir.

Şekil 4. Akış şeması

Araştırma sürecinde; kırsal peyzajın yasal karşılıklarını bulmak adına "arazi toplulaştırma", "mera", "tarım", "köy yerleşik alanı", "kırsal mahalle", "sit alanları", "kırsal alan", "kırsal yerleşke", "kırsal yerleşim", ve "kırsal yerleşik alan" gibi temel kavramlar üzerinden geniş kapsamlı bir tarama yürütülmüştür. Analiz sürecinde bu kavramlar doğrultusunda mevzuat metinleri tematik olarak sınıflandırılmış ve farklı yasal düzenlemeler arasında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu tarama sonucunda ulaşılan yasal metinler; yerleşim dokusu, tarımsal üretim alanları ve doğal çevre olmak üzere üç temel başlık altında gruplandırılarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur (Şekil 5). Bu

sınıflandırma, kırsal peyzajın mekânsal ve yönetsel bileşenlerinin bütüncül bir çerçevede analiz edilmesini sağlamaktadır.

Bu değerlendirmelerden yola çıkarak, Türkiye’de kırsal alanların mevzuat ve kurumsal sorumluluk dağılımını görselleştiren bir model geliştirilmiştir. Model, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, Köy Kanunu, Mera Kanunu, Kıyı Kanunu gibi başlıca yasal düzenlemelerin yanı sıra kurumlar arası yetki kesişimlerini de dikkate alacak şekilde tasarlanmıştır. Üç katmanlı yapı (kırsal yerleşim, tarımsal peyzaj, doğal/ortak kullanım alanları) ve kurumlar arasındaki yetki paylaşımı sembolik olarak göstermek amacıyla şema oluşturulmuştur (Şekil 6).

Şekil 5. Yerleşim dokusu, tarımsal üretim alanları ve doğal çevre olmak üzere üç temel başlık altında yasal mevzuatın değerlendirilmesi (Wired, 2026)

Kırsal alanların planlanması ve yönetimi sürecinde farklı kurumların yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı başta olmak üzere, yerel yönetimlerin mevzuattaki yetki sınırları ve bu kurumlar arasındaki işleyiş farklılıkları uygulamadaki örnekler üzerinden tartışılmıştır. Böylece, kırsal alan yönetimindeki yetki karmaşası ve disiplinler arası çalışma gerekliliği somut bir şekilde ortaya konmuştur.

Çalışmanın son aşamasında, incelenen yasal düzenlemelerden elde edilen bulgular bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiş; Türkiye'deki kırsal alanların planlanması ve

korunmasına ilişkin mevcut mevzuat yapısı analiz edilmiştir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda, kırsal peyzajların korunması ve sürdürülebilir yönetimine katkı sağlayabilecek stratejilerin geliştirilmesine yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur.

3. Bulgular

Bu bölümde, Türkiye'de kırsal peyzajları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen yasal düzenlemelere ilişkin bulgular sunulmaktadır. Öncelikle, kırsal peyzajlara ilişkin yasal temeller genel bir çerçeve içinde ele alınarak, ilgili mevzuatın kapsamı, yaklaşımı ve temel ilkeleri ortaya konulmaktadır. Bu genel değerlendirmeyi takiben, söz konusu yasal

çerçevenin kırsal alanların mekânsal yapısını hangi bileşenler üzerinden şekillendirdiği ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bu doğrultuda bulgular; yerleşim dokusu, tarım alanları ve kırsal yerleşim etrafındaki doğal çevre olmak üzere üç temel mekânsal bileşen üzerinden ele alınarak, her bir bileşenin ilgili mevzuat kapsamında nasıl düzenlendiği ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

3.1 Kırsal Peyzajlara Yönelik Mevzuat Analizi

Türkiye’de kırsal alanların yönetimi, tek bir yasal çerçeveden ziyade farklı disiplinlerin yetki alanına giren parçalı bir mevzuat yapısı tarafından yönlendirilmektedir. Bu kapsamda kırsal peyzajların planlanması, korunması ve yönetimine ilişkin süreçler; farklı dönemlerde yürürlüğe giren ve birbirini tamamlayan çeşitli kanun ve yönetmelikler aracılığıyla şekillenmektedir. Bu bölüm kapsamında kırsal peyzaj; yerleşim, tarım ve doğal çevre olmak üzere üç temel analiz katmanına ayrılarak, her bir katmanı şekillendiren yasal düzenlemeler ve standartlar üzerinden incelenmiştir.

3.1.1 Kırsal Yerleşim Alanlarına Yönelik Mevzuat Analizi

Kırsal yerleşim dokusu; yapı yoğunluğu, parsel düzeni, sokak-meydan ilişkileri ve geleneksel mimari karakter ile tanımlanan bütüncül bir mekânsal sistemdir (Güler, 2025). Türkiye’de kırsal yerleşimlerin hukuki temeli başta 442 sayılı Köy Kanunu olmak üzere, 3194 sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ile belirlenmektedir. Kırsal yerleşimlerde açık ve yeşil alanlara ilişkin standartlar, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014) kapsamında tanımlanmıştır. Kırsal yerleşimlerde kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarını ve çocuk oyun

alanlarına erişim mesafelerini düzenlemektedir. Yönetmeliğin EK-1 tablosunda, belediye ve mücavir alan sınırları dışındaki yerleşimler için kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı yönetmelik tarafından asgari 14 m² olarak belirlenmiştir. Bu standart, yerleşmelerin yaşanabilirlik kalitesini ve sosyal donatı düzeyini artırmayı hedeflemekte; yönetmelikte kentsel alanlar için öngörülen standartlardan daha yüksek olduğu için kırsal peyzajın açık alan karakterini korumaya yönelik yasal bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar yeşil alan vurgusu bulunsun da düzenleme esasen yerleşim alanlarının planlama standartlarını tanımlamaktadır. Ayrıca Yönetmeliğin 12. maddesi uyarınca, çocuk bahçeleri ve oyun alanları için yaklaşık 500 metre yürüme mesafesi standardı kırsal yerleşmelerde de geçerliliğini korumaktadır. Ancak bu standardın, dağınık yerleşim dokusuna sahip kırsal alanlarda uygulamada çeşitli sorunlar yarattığı görülmektedir (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017), kırsal parsellerde yapılaşmanın ekolojik etkilerini dengelemeye yönelik bazı zorunlu standartlar getirmektedir. Yönetmeliğin 23/6 maddesi uyarınca, konut, turizm ve tarımsal tesis parsellerinde, binanın zemine oturduğu alan dışında kalan her 30 m² için en az bir ağaç dikilmesi zorunludur. Bu düzenleme, kırsal peyzajda bitkisel yoğunluğun artırılmasını hedeflemektedir. Aynı maddenin ilgili fıkralarında, uygulama imar planı bulunmayan kırsal alanlarda ön bahçe mesafesinin en az 5

metre, yan bahçe mesafesinin ise en az 3 metre olması gerektiği belirtilmektedir.

Köy Kanunu, kırsal yerleşimleri idari ve sosyal birim olarak ele alırken; imar mevzuatı, yapılaşma koşulları ve yerleşim sınırları üzerinden mekânsal düzenlemeyi tanımlamaktadır. Kırsal yerleşimler, özellikle 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması Hakkında Kanun ile köylerin mahalleye dönüşmesi sonucu büyük bir yönetsel dönüşüm yaşanmıştır. 7254 Sayılı Kanun ile getirilen "Kırsal Mahalle" statüsü, vergi avantajı sağlasa da imar rejimindeki kentsel karakteri değiştirememiştir. Buna karşın büyükşehir statüsü bulunmayan illerde kırsal yerleşimlerin yönetimi 442 sayılı Köy Kanunu çerçevesinde sürdürülmekte; muhtarlık sistemi ve il özel idareleri kırsal alan yönetiminde önemli yönetsel aktörler olarak varlığını devam ettirmektedir.

7254 sayılı Kanun (Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında) (2020) ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na eklenen Ek Madde 3, kırsal yerleşimlerin yönetim ve planlama statüsünde önemli bir değişiklik yaratmıştır. "Kırsal mahalle" statüsünü kazanan yerleşimlerde, esas olarak tarımsal üretim yapan nüfusun kentsel vergi ve harç yükümlülüklerinden muaf tutulması hedeflenmiştir. Bu düzenleme, kırsal alanlardaki yapılaşmanın kentsel standartlara tabi olmamasını sağlayan bir mali muafiyet mekanizması olarak değerlendirilmektedir (Yardımcı, 2022); ancak, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesini doğrudan teşvik

eden bir düzenleme değildir. Dolayısıyla kanun, kırsal dokunun korunmasına dolaylı bir etkide bulunmakla birlikte, öncelikli amacı kırsal nüfusun mali yükümlülükler açısından kentsel rejime dahil edilmemesidir.

Mevzuat incelendiğinde, kırsal yerleşimlerin kentsel alanlara kıyasla daha esnek yapılaşma hükümlerine tabi olduğu görülmektedir; bu esneklik, 3194 sayılı İmar Kanunu ve Plansız Alanlar Yönetmeliği (PAKY, 2012) hükümleri ile sağlanmaktadır. Ancak bu esneklik, yerel mimari kimliğin ve geleneksel yerleşim dokusunun korunmasına yönelik açık ve bağlayıcı tasarım ilkeleri içermemektedir. Özellikle köy yerleşik alanları içinde yapılan yeni yapılar, çoğu zaman tip proje yaklaşımıyla ele alınmakta; bu durum yerel doku, silüet ve kültürel peyzaj değerlerinde süreklilik kaybına yol açmaktadır.

Koruma mevzuatı kapsamında sit alanı ilan edilmiş kırsal yerleşimlerde ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu devreye girmekte ve yapılaşma kararları koruma kurulları denetiminde şekillenmektedir. Ancak sit statüsü bulunmayan kırsal yerleşimlerin büyük bölümünde, yerleşim dokusunun peyzaj ölçeğinde korunmasına yönelik özel bir yasal araç bulunmamaktadır. Bu durum, kırsal yerleşim dokusunun planlama sürecinde çoğunlukla ikincil bir unsur olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.

3.1.2 Kırsal Tarım Alanlarına Yönelik Mevzuat Analizi

Tarım alanları, kırsal peyzajın hem ekonomik hem de ekolojik temelini oluşturan mekânsal katmanlardır. Tarım ve tarımsal

peyzajlar bütün olarak ele alındığında kırsal peyzajların önemli karakterlerini oluşturmaktadır (Atik vd., 2022). Tarımsal peyzajlara ilişkin planlama kararları ve standartlar, arazinin bütünlüğü, ürün deseni, üretim kapasitesi ve ekolojik eşikler üzerinden tanımlanmaktadır. Bu alanların korunmasına yönelik en temel yasal düzenleme 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunudur. Kanun, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımını sınırlandırmakta; mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve dikili tarım arazileri gibi sınıflamalarla farklı koruma düzeyleri tanımlamaktadır.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, kırsal peyzajın temel bileşeni olan tarım arazilerinin korunmasını amaçlayan en önemli yasal düzenlemedir. Kanunun özellikle 8. maddesi, tarım arazilerinin parçalanmasını önlemeye yönelik olarak asgari tarımsal parsel büyüklüklerini tanımlamaktadır (Büyükköz, 2024). Buna göre mutlak tarım arazileri ve özel ürün arazileri 20 dekardan, dikili tarım arazileri 5 dekardan, örtü altı tarımı yapılan araziler ise 3 dekardan daha küçük parçalara bölünememektedir. Ancak bu minimum parsel büyüklükleri, yöreden yöreye iklim, toprak ve üretim koşullarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda, her parselin "yeter gelir arazi" olarak tanımlanabilecek, üzerinde tarımsal üretimle geçim sağlayabilecek minimum büyüklükte olması da dikkate alınmalıdır. Bu niceliksel sınırlar, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini, kırsal peyzajın görsel sürekliliği ve mekânsal bütünlüğünü korumayı amaçlamaktadır. Nitekim söz konusu ölçütler, arazi

toplulaştırma projelerinde kırsal peyzajın mekânsal düzeninin temel unsurları arasında yer almaktadır.

5403 sayılı Kanun'un Ek 9. maddesi ve ilgili ikincil mevzuat, arazi toplulaştırma projeleri yoluyla kırsal peyzajın fiziksel altyapısını standartlaştırmaktadır. Bu kapsamda her tarımsal parselin bir yola ve bir sulama kanalına cepheli olması yasal zorunluluk olarak tanımlanmıştır. Söz konusu düzenleme, kırsal peyzajda yol ve su ağlarının düzenli ve erişilebilir bir biçimde dağıtılmasını sağlayarak üretim peyzajının işlevselliğini artırmaktadır.

Kanunun 13. maddesi, mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ve sulu tarım arazilerinin tarımsal üretim amacı dışında kullanılmasını temel olarak yasaklamakta; ancak kamu yararı gerekçesiyle belirli durumlarda istisnai kullanımlara olanak tanımaktadır. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (1995) kapsamında, savunma, enerji, madencilik, ulaşım altyapıları ve afet sonrası geçici yerleşimler gibi gerekçelerle tanınan istisnalar, kırsal peyzajlarda mekânsal değişimlerin önemli itici güçlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, doğa koruma alanlarında yapılan kamulaştırma kararları da bu mekânsal değişimleri doğrudan etkilemektedir. Bu durum, peyzaj mimarlığı açısından tarım alanlarının korunması ile kamu yatırımları ve korunan alanların yönetimi arasında denge kuran planlama yaklaşımlarının gerekliliğini gündeme getirmektedir. "5403 sayılı Kanun, tarım arazilerinin korunmasını temel ilke olarak benimsemekle birlikte, kamu yararı

gerekçesiyle tanınan istisnalar aracılığıyla kırsal peyzajlarda mekânsal dönüşümlere kapı aralamaktadır. Bu durum, kırsal peyzajın ekolojik sürekliliği ve tarımsal kimliği açısından planlama disiplinleri için önemli bir değerlendirme alanı oluşturmaktadır” (5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 2005).

Tarım alanlarına ilişkin uygulamalar, mevzuatın arazi bütünlüğünü korumaya yönelik güçlü hükümler içermesine karşın, peyzaj ölçeğinde mekânsal süreklilik ve ekosistem hizmetleri açısından sınırlı kaldığını göstermektedir. Tarım arazileri çoğunlukla üretim değeri üzerinden değerlendirilmekte; tarımsal peyzajın kültürel miras, görsel kalite ve biyolojik çeşitlilik gibi nitelikleri planlama kararlarına yeterince yansımamaktadır.

Arazi toplulaştırma uygulamaları ve ilgili yönetmelikler, tarım alanlarının ekonomik verimliliğini artırmayı hedeflerken; tarla sınırları, tarımsal yollar, su kanalları, doğal çitler, ağaç koridorları ve bitkisel sınır elemanları gibi peyzaj bileşenlerinin korunması ikincil planda kalabilmektedir. Bu durum, tarımsal peyzajın karakterini oluşturan mikro ölçekli unsurların zamanla ortadan kalkmasına yol açmaktadır.

3.1.3 Kırsal Yerleşim Etrafındaki Doğal Çevreye Yönelik Mevzuat Analizi

Kırsal yerleşimlerin çevresindeki doğal alanlar; ormanlar, meralar, su kaynakları, yamaçlar ve doğal bitki örtüsü gibi unsurlardan oluşmakta ve yerleşim-tarım-doğa ilişkisini bütünleyen bir tampon alan işlevi görmektedir. Bu alanların yasal çerçevesi başta 6831 sayılı Orman Kanunu, 4342 sayılı

Mera Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanunu ile belirlenmektedir.

Kırsal alanlarda yer alan kıyı peyzajları, Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik kapsamında özel koruma ve kullanım standartlarına tabi tutulmaktadır. Yönetmeliğin 16. maddesi uyarınca, sahil şeridinin ilk 50 metresi yalnızca yeşil alan, yaya yolu, gezinti ve dinlenme alanları gibi açık alan kullanımlarına ayrılmak zorundadır ve bu alanda yapılaşmaya izin verilmemektedir. Bu mesafe standardı, özellikle kırsal kıyı alanlarında doğal peyzajın sürekliliğini ve rekreatif karakterini koruyan temel bir mekânsal eşik olarak öne çıkmaktadır.

Doğal çevreye ilişkin mevzuat, orman alanlarını 6831 sayılı Orman Kanunu (1956), meraları 4342 sayılı Mera Kanunu (1998) ve su havzalarını 2560 sayılı Su Kanunu (1981) gibi alan bazlı düzenlemelerle korumaya odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra, tür bazlı korumayı amaçlayan 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu (1983) ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu (2003) gibi düzenlemeler de yürürlüktedir. Ancak kırsal yerleşim çevresindeki doğal alanların, yerleşimle kurduğu ekolojik ve mekânsal ilişkiler bütüncül bir peyzaj yaklaşımıyla tanımlanmamaktadır. Bu parçalı yapı, özellikle yerleşim genişleme alanlarında doğal çevrenin aşamalı olarak baskı altına girmesine neden olmaktadır.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (2005) kapsamında düzenlenen Tahsis Amacı Değişikliği maddeleri, kırsal peyzaj yönetimi açısından önemli bir zorluk oluşturmaktadır. Enerji yatırımları (RES, GES), madencilik, turizm,

ulaşım ve kentsel gelişim projeleri gibi kamu yararı gerekçeleriyle korunan alanların statüsünün değiştirilebilmesi, kırsal peyzajın hassas dokularında geri dönüşsüz hasarlara yol açabilmektedir. Söz konusu değişiklikler, kanun ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde belirli prosedürlerle ve gerekçelendirilmiş talepler doğrultusunda yapılabilmekle birlikte, uygulamada orman ve mera sınırları arasındaki kadastral uyumsuzluklar "sahipsiz alanlar" yaratmakta ve kaçak yapılaşmayı tetiklemektedir.

Çevre düzeni planları ve alt ölçekli planlarda doğal alanların korunmasına yönelik kararlar bulunsun da bu kararların uygulamaya aktarılmasında yerel ölçekte denetim ve izleme mekanizmalarının yetersiz kaldığı görülmektedir (Dede, 2016). Sonuç olarak kırsal yerleşim çevresindeki doğal çevre, çoğu zaman korunması gereken bir peyzaj bileşeni olarak değil, gelecekte yapılaşmaya açılacak bir rezerv alan olarak algılanmaktadır.

Türkiye’de kırsal peyzaj yönetimi; parçalı bir mevzuat yapısının etkisi altındadır. Bulgular, mevcut yasal mevzuatın kırsal peyzajın farklı katmanlarını ayrı ayrı düzenlediğini; ancak bu katmanlar arasındaki ilişkileri bütüncül bir peyzaj planlama yaklaşımıyla ele almakta yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, mevzuatın kırsal alanları birbiriyle etkileşen birer ekosistem yerine, birbirinden yasal duvarlarla ayrılmış bölümler olarak kurguladığını ortaya koymaktadır. Yerleşim dokusu, tarım alanları ve doğal çevre arasındaki sürekliliğin sağlanabilmesi için,

kırsal peyzajı doğrudan tanımlayan ve mekânsal katmanlar arası etkileşimi esas alan yeni planlama ve yönetim araçlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kırsal yerleşimlerde 6360 sayılı kanun sonrası hızlanan kentsel imar normlarının dayatılması, kırsal peyzajın en karakteristik öğeleri olan avlu, bahçe ve kamusal boşluk dengesini bozarak yerel kimliğin silinmesine yol açmaktadır. Tarım alanlarında ise arazi toplulaştırma süreçlerinin sadece mühendislik ve verimlilik odaklı yürütülmesi, peyzajın ekolojik iskeletini oluşturan çitler, ağaç sıraları ve yerel su arkları gibi biyoçeşitlilik odaklarını "verimsiz alan" olarak nitelendirip yok etmektedir.

Sonuç olarak; kırsal peyzajın geleceği, tarım, yerleşim ve doğal çevre katmanlarını bütüncül olarak kabul eden ve bu katmanlar arasındaki ekolojik geçişleri yasal güvence altına alan bir planlama yaklaşımına bağlıdır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ilkeleri doğrultusunda, Türkiye’deki imar ve tarım mevzuatının "peyzaj karakter analizi" çıktılarından beslenen bir yapıya kavuşturulması stratejik bir zorunluluktur. Kırsal alanlar, korunması gereken, yaşayan bir "doğal ve kültürel miras" olduğu gerçeğinden hareketle, disiplinler arası eşgüdümü sağlayacak "Bütünlük Kırsal Alan Yönetim Planları" hayata geçirilmelidir.

Türkiye’de kırsal peyzajı oluşturan yerleşim alanları, tarım alanları ve doğal çevre bileşenlerine yönelik başlıca yasal düzenlemeler Tablo 2’de karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır. İncelenen mevzuat, kırsal alanların farklı bileşenlerini düzenleyen önemli

hükümler içermekle birlikte, bu düzenlemelerin çoğunlukla sektörel ve parçalı bir yapı içinde ele alındığı görülmektedir. Yerleşim alanları imar mevzuatı kapsamında düzenlenirken, tarım alanları üretim odaklı koruma ilkeleriyle yönetilmekte; doğal çevre ise orman, mera ve çevre mevzuatı aracılığıyla korunmaktadır. Bu durum kırsal peyzajın farklı

Kırsal peyzajların planlanması, projelendirilmesi ve uygulamaya aktarılması süreçleri Türkiye’de başta 3194 sayılı İmar Kanunu, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği olmak üzere çok sayıda yasal düzenleme ile şekillenmektedir. Bu mevzuat, mekânsal planlama sürecinde arazi kullanım kararlarının alınması, tarım arazilerinin korunması ve yapılaşmanın denetlenmesi açısından temel çerçeveyi oluşturmaktadır. Ancak kentsel alanlar için geliştirilen bu mevzuatın kırsal alanlara doğrudan uygulanması, uygulama aşamasında peyzaj bütünlüğünün korunmasını çoğu zaman sağlayamamaktadır.

Kırsal Peyzaj Planlama Süreçlerine İlişkin Mevzuat Sorunları: 30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’nin 57. maddesi, yapı ruhsatı aşamasında peyzaj projesi hazırlanmasını öngörmekte ve bu projelerin peyzaj mimarları tarafından düzenleneceğini hükme bağlamaktadır. Kırsal alanların 'plansız alan' statüsünde değerlendirilmesi, bu bölgelerin kendine has sosyo-ekonomik dinamikleri ve verimlilik odaklı yapısı nedeniyle geleneksel imar disiplininin dışında tutulmasını beraberinde getirmektedir. Ancak, peyzaj

bileşenlerinin bütüncül bir planlama yaklaşımı yerine ayrı mevzuat araçlarıyla yönetildiğini göstermektedir.

3.2 Kırsal Peyzaj Uygulamalarında Yasal Mevzuat

3.2.1 Mevcut Durum ve Eksiklikler

projesi zorunluluğunun bireysel parsel ölçeğinde rasyonelliği tartışmaya açık olsa da kırsalın 'kendinelik' vasfını koruyan ekolojik ağların ve yeşil altyapının üst ölçekli planlama süreçlerinde bir veri seti olarak yer almaması, bütüncül bir sistem kaybına sebep olmaktadır. Kırsal yerleşimlerin çevresel doku, tarımsal peyzaj ve yerel kimlikten kopuk biçimde gelişmesine yol açmaktadır (Küsek, 2014). Bu bağlamda kırsal yerleşim ve yerleşik alan kavramlarının yeniden değerlendirilmesi, kırsalın verimliliğini sağlayan peyzaj karakterini yasal bir güvenceye alınması peyzaj planlama ve mesleki denetim açısından önem arz etmektedir.

Kırsal Yerleşimlerde Peyzaj Projesi Zorunluluğunun Uygulamadaki Karşılığı:

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’nin 57. maddesi, yapı ruhsatı aşamasında peyzaj projesi hazırlanmasını öngörmekte ve bu projelerin peyzaj mimarları tarafından düzenleneceğini hükme bağlamaktadır. Bu düzenleme, yapı-çevre ilişkisinin mesleki uzmanlık çerçevesinde ele alınması açısından önemli bir adım niteliğindedir. Ancak yönetmelikte yer alan “idarece istenecek” ifadesi, peyzaj projesi zorunluluğunu uygulamada ihtiyari hale getirmektedir.

Kırsal alanlarda yapı ruhsatı süreçlerinin çoğunlukla tip projeler veya sınırlı denetim mekanizmalarıyla yürütülmesi, peyzaj projelerinin büyük ölçüde göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Birçok kırsal belediye ve il özel idaresinde peyzaj projesi talep edilmemekte, bu durum kırsal yerleşimlerin çevresel doku, tarımsal peyzaj ve yerel kimlikten kopuk biçimde gelişmesine neden olmaktadır. Bu uygulama boşluğu, kırsal peyzajın planlama ve tasarım boyutunda mesleki denetimin zayıflamasına yol açmaktadır.

Arazi Toplulaştırma Süreçlerinde Peyzaj Odaklı Yaklaşım Eksikliği: Kırsal peyzajın fiziksel formunu en köklü biçimde değiştiren uygulamaların başında arazi toplulaştırma projeleri gelmektedir. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun Ek 9. maddesi, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerini düzenlemekte, uygulamaların kamu yararı doğrultusunda yürütülmesini öngörmektedir. Uygulamada projeler ağırlıklı olarak mülkiyet, sulama ve ulaşım altyapısına odaklanmakta, peyzaj mimarlığı ise ikincil bir konumda kalmaktadır; bu çalışma kapsamında bir başka amaç olarak disiplinin rolü ayrıca değerlendirilmiştir.

Toplulaştırma projelerinde "tarla içi geliştirme hizmetleri" kapsamında ağaçlandırma, doğal habitat onarımı ve ekolojik bağlantıların kurulmasına yönelik standartların mevzuatta açık biçimde tanımlanmamış olması, kırsal peyzajın ekolojik işlevlerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Mevzuatta bütünlük bir 'Yeşil Alan Sistemi' tanımının bulunmaması, toplulaştırma sonrası kamuya ayrılan alanların

parçacıl ve süreksizlik gösteren yeşil alanlar olarak kalmasına yol açmaktadır (Doğan ve Erduran Nemutlu, 2018). Bu bağlamda, tanımlama ve planlamaların yalnızca kırsal ile sınırlı tutulması yerine, il genelinde kent-kır sürekliliğini gözeterek bütünlük bir yaklaşım benimsenmesi, yeşil alanların işlevselliği ve ekolojik süreklilik açısından önem taşımaktadır.

Kırsal Mahalle Statüsü ve Tasarım Rehberi Eksikliği: 7254 sayılı Kanun ile getirilen "kırsal mahalle" statüsü, tarımsal yapıların ruhsat ve vergi muafiyetlerine ilişkin düzenlemeler içermektedir. Ancak bu statü, kırsal yerleşimlerin çevresiyle kurduğu peyzaj ilişkisini yönlendirecek bağlayıcı bir tasarım rehberi veya peyzaj ilkeleri seti getirmemektedir. Nazım imar planlarına ilişkin düzenlemelerde (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği Md. 23) açık ve yeşil alanların bir bütün olarak ele alınması gerektiği belirtilse de bu ilke kırsal alanlarda somut tasarım kararlarına dönüşmemektedir. Bu durum özellikle tarım alanları ile yerleşim alanları arasındaki geçiş bölgelerinde belirginleşir. Ekoton olarak tanımlanan bu alanlar hem ekolojik hem de üretimsel açıdan kritik öneme sahip olmasına rağmen, planlama ve projelendirme sürecinde tanımlanmamaktadır.

Bu çalışmada incelenen tarım arazileri, meralar, kırsal yerleşimler, koridor sistemleri, orman alanları ile kültürel ve doğal varlıklar, Türkiye'de kırsal peyzajın fiziksel, ekolojik ve kültürel bileşenlerini oluşturan temel öğeler olarak farklı yasal düzenlemeler çerçevesinde ele alınmıştır. Tablo 2, Türkiye'de kırsal peyzajın üç temel bileşenini ve bu bileşenleri

düzenleyen ilgili mevzuatları öne çıkan maddeleriyle birlikte özetlemektedir. Mevcut yasal düzenlemeler her bir bileşeni belirli

ölçüde korumakla birlikte, kırsal peyzajın bütüncül bir yaklaşımla planlanmasını sınırlayan parçalı bir yapı sergilemektedir.

Çizelge 2. Türkiye’de Kırsal Peyzajlara Yönelik Mevzuatın Üç Temel Bileşene Göre Değerlendirilmesi

Kırsal Bileşeni	Peyzaj	Mevzuat	Getirdiği Temel Düzenleme	Avantaj / Katkı	Eksiklik / Eleştiri
Kırsal Alanları	Yerleşim	442 Sayılı Köy Kanunu (1924)	Köylerin idari yapısı ve yerleşim düzenine ilişkin temel hükümleri belirler.	Kırsal yerleşimlerin yönetimine yönelik ilk yasal çerçeveyi oluşturur.	Mekânsal planlama ve peyzaj ölçeğinde koruma yaklaşımı içermez.
		3194 Sayılı İmar Kanunu (1985)	Yerleşim alanlarında planlama ve yapılaşma koşullarını düzenler.	Kırsal yerleşimlerde yapılaşmanın hukuki çerçevesini oluşturur.	Kırsal mimari karakterin korunmasına yönelik özel ilkeler sınırlıdır.
		Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014)	Yerleşimlerde aktif yeşil alan ve donatı standartlarını belirler.	Açık alanların korunmasına yönelik planlama standartları getirir.	Kentsel standartların kırsal alanlara uygulanması sorun yaratabilir.
		Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017)	Parsellerde açık alan ve ağaçlandırma koşullarını düzenler.	Bitkisel peyzajın korunmasına katkı sağlar.	Uygulama ve denetim mekanizmaları sınırlıdır.
Kırsal Alanları	Tarım	5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (2005)	Tarım arazilerinin korunması ve bölünmesinin sınırlandırılması.	Tarımsal üretim alanlarının sürdürülebilirliğini destekler.	Peyzaj ölçeğinde ekolojik bütünlüğü sınırlı ele alır.
		5403 Sayılı Kanun – Arazi Toplulaştırma hükümleri	Parsellerin yeniden düzenlenmesi ve altyapı erişiminin sağlanması.	Tarımsal üretim verimliliğini artırır.	Peyzaj elemanlarının korunmasına yönelik hükümler zayıftır.
		6360 Sayılı Kanun (2012)	Köylerin mahalle statüsüne dönüşmesi ve idari yapının değişmesi.	Yerel hizmetlerin belediye ölçeğinde sunulmasını sağlar.	Tarımsal alanların planlama statüsünde belirsizlik yaratabilir.
Kırsal Etrafındaki Çevre	Yerleşim Doğal Çevre	6831 Sayılı Orman Kanunu (1956)	Orman alanlarının korunması ve kullanımını düzenler.	Orman ekosistemlerinin korunmasına yönelik güçlü yasal çerçeve sağlar.	Yerleşim–tarım ilişkisini peyzaj ölçeğinde ele almaz.
		4342 Sayılı Mera Kanunu (1998)	Mera, yaylak ve kışlak alanlarının korunması.	Hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini destekler.	Yerleşim baskısı karşısında uygulamada zayıflayabilir.
		3621 Sayılı Kıyı Kanunu (1990)	Kıyı alanlarında yapılaşma sınırlarını belirler.	Kıyı peyzajının doğal karakterini korur.	Yerel ölçekte uygulama sorunları görülebilir.
		2872 Sayılı Çevre Kanunu (1983)	Çevrenin korunmasına yönelik genel ilkeleri belirler.	Ekosistemlerin korunması için üst ölçekli çerçeve sağlar.	Peyzaj planlama araçları sınırlıdır.
		2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983)	Sit alanlarının korunması ve planlanmasını düzenler.	Kültürel ve doğal mirasın korunmasına hukuki dayanak sağlar.	Sit statüsü olmayan kırsal alanlarda koruma araçları sınırlıdır.

Received / geliş:24.01.2026 Acceptance / kabul:06.04.2026 Online publication / yayımlanma: 30.06.2026 DOI:10.53784/peyzaj.1870893

Sorumlu Yazar* / Hafize Nur Silay Emir, silay.emir@kilis.edu.tr,

*ORCID¹: 0000-0002-2636-5978

Meryem Atik, meryematik@akdeniz.edu.tr, *ORCID²: 0000-0003-2105-9231

Bulgular, her bir ögenin kendi mevzuatı kapsamında belirli ölçüde korunduğunu göstermektedir; ancak bu durum, kırsal peyzajın bütüncül bir yaklaşımla planlanmasını güçleştirmektedir.

Mevcut mevzuat çerçevesinde yapılan analiz, Türkiye’de kırsal peyzajlara ilişkin yasal standartların bütüncül bir yapıdan ziyade parçalı ve sektörel bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir. Mevzuatta tarım, kıyı, yapılaşma ve yeşil alanlara ilişkin çok sayıda niceliksel standart bulunmasına karşın, peyzajın niteliksel özelliklerini tanımlayan düzenlemeler sınırlıdır. Özellikle peyzaj karakteri, görsel kalite ve yerel kimlik gibi unsurlar mevzuat kapsamında açık biçimde ele alınmamaktadır. Bunun yanı sıra tarım, mera ve orman alanları ayrı ayrı korunmakta; bu alanlar arasındaki ekolojik bağlantıları ve geçiş zonlarını düzenleyen bütünlük bir yasal çerçeve bulunmamaktadır (Gül vd., 2020). Ayrıca, kırsal yerleşimler için öngörülen bazı mesafe standartlarının, özellikle dağınık yerleşim yapısına sahip alanlarda uygulama açısından gerçekçi olmadığı görülmektedir.

Bu çalışmada sembolik olarak geliştirilen kırsal yerleşim modeli, kırsal peyzajın çok katmanlı yasal yapısını mekânsal bir bütünlük içinde görünür kılmak amacıyla mevcut mevzuattaki eksiklikleri dikkate alarak öneri

niteliğinde kurgulanmıştır (Şekil 6). Model, kırsal alanları kırsal yerleşim, tarımsal peyzaj ve doğal/ortak kullanım alanları olmak üzere üç temel katman üzerinden tanımlamakta ve her katmanın ilgili mevzuat, sorumlu kurumlar ve uygulama mekanizmalarıyla şekillendiğini göstermektedir. Şemada ayrıca kurumlar arasındaki yetki kesişimleri ve ortak sorumluluk alanları Şekil 6’da açıkça ortaya konmuştur.

Modelin ilk katmanını oluşturan kırsal yerleşim alanları; 442 sayılı Köy Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 6360 sayılı Kanun, Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği gibi düzenlemeler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu katmanda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı başta olmak üzere farklı kurumların yetki alanları kesişmektedir. Kırsal yerleşimlerin planlanmasında kullanılan imar temelli araçlar, kırsal alanların özgün mekânsal yapısını ve sosyo-kültürel dinamiklerini her zaman yeterince yansıtamamakta; bu durum uygulamada standartlaşma ve mekânsal uyumsuzluk risklerini beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, kırsal mahalle statüsü ve yerel kalkınma odaklı teşvik mekanizmaları, kırsal yerleşimlerin kendi iç dinamiklerine uygun modeller geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır.

Şekil 6. Türkiye’de Kırsal Peyzajın Çok Katmanlı Yasal Yönetişim Modeli

İkinci katmanı oluşturan tarım alanları, yerleşim alanlarına kıyasla çok daha karmaşık ve dinamik bir yapıya sahiptir. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu ve Arazi Toplaştırma Uygulama Yönetmeliği gibi düzenlemeler, bu alanların temel yasal çerçevesini oluşturmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın yürüttüğü destekler, teşvikler ve kırsal kalkınma programları ise bu katmanın işlevselliğini doğrudan etkilemektedir. Bununla birlikte, tarım alanlarının ürün deseni; iklim, topoğrafya ve fitocoğrafik özelliklere bağlı olarak bölgesel ölçekte farklılıklar göstermekte ve yöresel hatta il bazında arazi büyüklüğü ve ürün deseni dikkate alınarak planlama yapılmasını gerektirmektedir. Bu durum, tarımsal peyzajların tek tip bir planlama

aracıyla değil, çoklu ve esnek araçlarla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar bu çoklu yapı ilk bakışta karmaşık görünse de mevcut kurgusu ile kırsal üretim, yerel ekonomi ve peyzaj sürekliliği açısından işlevsel bir avantaja sahiptir. Üçüncü katmanda yer alan doğal çevre, kırsal alanların ekolojik bağlamını oluşturan ormanlar, milli parklar, özel çevre koruma bölgeleri ve diğer koruma statülerini kapsamaktadır. 6831 sayılı Orman Kanunu, 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu bu katmanın temel mevzuatını oluşturmaktadır.

Bu görsel anlatım, kırsal peyzajın planlama ve yönetiminde farklı mevzuatların ve kurumların çoğu zaman çakışan etki alanlarını bütüncül bir perspektifle

değerlendirmeyi mümkün kılmakta; kırsal alanlarda karşılaşılan yönetsel karmaşıklığın temel nedenlerini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, kırsal alanları ilgilendiren çok sayıda kanun, yönetmelik ve kurumun varlığı ilk bakışta karmaşık bir yapı izlenimi verse de bu çok katmanlı yapı doğru bir planlama ve yönetim modeliyle ele alındığında önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Yerleşim, tarım ve doğal çevre katmanlarının birbirinden bağımsız değil; aksine karşılıklı etkileşim içinde değerlendirilmesi, kırsal peyzaj planlama ve yönetiminde daha sürdürülebilir ve kapsayıcı yaklaşımların geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, tek bir araç yerine çoklu planlama ve yönetim araçlarının birlikte kullanılması, kırsal alanların karşı karşıya olduğu zorluklara rağmen sürdürülebilir, güçlü ve dirençli ve sosyal-kültürel açıdan bütünleşik biçimde gelişmesini mümkün kılmaktadır.

4. Tartışma ve Sonuç

Türkiye'deki kırsal alanların mevcut yasal ve kurumsal çerçevedeki planlama ve yönetim süreçlerini inceleyen bu çalışma, kırsal peyzaj bütünlüğünün korunabilmesi için bütüncül bir planlama yaklaşımının kaçınılmaz olduğunu ortaya koymuştur. Kırsal peyzajların sunduğu gıda güvenliği, biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim düzenleyici süreçlerin devamlılığı ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği gibi ekosistem hizmetlerinin ekolojik ve sosyo-kültürel boyutları, kültürel ekosistem hizmetleri üzerine yapılan son çalışmalarda kırsal peyzajların sosyal faydalarını ortaya

koyan analizlerle vurgulanmaktadır (Baylan, 2025).

Araştırma bulguları, Türkiye'deki kırsal peyzaj yönetimine ilişkin mevcut yasal-yönetsel çerçevenin, alan tanımlama, hak ve sorumlulukların tesisi ile planlama yükümlülüğü açısından önemli bir temel sunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, mevzuatın çoğunlukla tarımsal üretim ve yapılaşma odaklı bir yaklaşım sergilemesi; peyzaj bütünlüğü, ekolojik süreklilik ve yerel kültürel değerlerin korunmasında ciddi sınırlılıklar yaratmaktadır. Farklı kurumlar arasındaki yetki uyumsuzlukları ve disiplinler arası eşgüdüm eksiklikleri de kırsal peyzajların sürdürülebilir yönetimi önünde temel bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle, yasal çerçevenin yalnızca sektörel bakış açısıyla değil, ekosistem hizmetleri ve kültürel peyzaj dinamiklerini merkeze alan bütüncül bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. Türkiye'deki kırsal peyzaj yaklaşımının arazi kullanımına indirgenme eğilimi, ulusal ve uluslararası analizlerde de benzer şekilde raporlanmaktadır; örneğin Türkiye'nin kırsal peyzaj stratejileri Avrupa örnekleriyle karşılaştırıldığında sürdürülebilir ve bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç duyduğu belirlenmiştir (Ada ve Yener, 2017).

Bu çalışmanın bulguları, kırsal peyzajların korunması ve sürdürülebilir yönetimi için peyzaj temelli ve bütünleşik bir yasal yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yılmaz Kaya ve Uzun (2019), planlama ölçeğinde üst ölçekli çevre düzeni planlarında ekosistem hizmetlerinin ve ekolojik değerlerin dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır;

mekânsal planların doğa koruma ve kalkınma hedeflerini dengelemesi sürdürülebilirlik için kritik bulunmuştur. Bu kapsamda, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu ve 3194 sayılı İmar Kanunu ile tanımlanmış yetkilere rağmen, kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon eksikliklerini giderecek, kırsal bir ekosistem bütünlüğü içinde ele alan çatı nitelikli bir "Kırsal Peyzaj Yönetimi" düzenlemesine ihtiyaç bulunmaktadır. Üç katmanlı kırsal peyzaj planlama modeli (kırsal yerleşim, tarımsal alanlar ve doğal/ortak kullanım alanları) ise, farklı kurumlar arasındaki yetki kesişimlerini ve yasal çerçeveyi sembolik olarak görselleştirerek, bütüncül bir planlama yaklaşımı için temel oluşturmaktadır. Kentsel standartların kırsal dokuyu bozmasını önlemek amacıyla, üretim biçimi, yerel mimari ve peyzaj karakterini esas alan Kırsal Yerleşim Rehberlerinin oluşturulması ve köy yerleşik alan sınırlarının ekolojik eşikler temelinde yeniden tanımlanması önemlidir. Ayrıca kırsal mahallelerde yapılacak tüm yapılaşmalar için, yerel bitki örtüsü ve toprak yapısıyla uyumlu peyzaj projelerinin zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Planlama ölçeğinde, üst ölçekli çevre düzeni planlarında kırsal alanların yalnızca arazi kullanım kararlarıyla değil, Kırsal Peyzaj Karakter Alanları üzerinden tanımlanması gerekmektedir. Alt ölçekte ise kırsal mahallelerin yerel doku, bitkisel kompozisyon ve açık alan ilişkilerini koruyacak tasarım rehberlerinin bağlayıcı nitelik kazanması önemlidir. Bu yaklaşım, nicelik temelli yeşil alan standartlarının ötesine geçilerek kırsal açık

alanların ekolojik niteliğinin ve yerel türlerle uyumunun denetlenmesini mümkün kılacaktır. Kırsal yerleşimlerde kişi başına düşen yeşil alan standartları yalnızca alan miktarı ile değil, ekolojik kalite ve yerel bitki örtüsüyle uyum açısından değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, Türkiye'deki kırsal yerleşmelerin peyzaj kimliği ve değişimi ile kırsal politikalar arasındaki ilişkiyi ortaya koymakta ve kırsal peyzaj karakterinin korunmasına yönelik bilimsel bir temel sunan önceki saha örnekleriyle paralellik göstermektedir (Erdem Kaya, 2013; Kabataş ve Kiper, 2021). Bu bağlamda, Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde yer alan ağaçlandırma yükümlülüklerinin yerel meyve ağaçları ve doğal türler öncelikli olacak şekilde uygulanması önerilmektedir. Bu bulgular, peyzajın tarihsel karakterizasyonunun korunma ve yönetim süreçlerinde önemini vurgulayan Türkiye örnekli çalışmalarla paralellik göstermektedir (Şengür ve Nurlu, 2021). Bu çalışma, kırsal ve korunan alanlarda peyzaj karakterinin anlaşılması ve bu karakterin planlama süreçlerine nasıl entegre edilebileceğine dair metodolojik bir çerçeve sunmaktadır.

Arazi toplulaştırma uygulamalarının yalnızca mülkiyet ve altyapı düzenlemeleriyle sınırlı ele alınması, kırsal peyzajın onarıcı potansiyelini zayıflatmaktadır. Bu nedenle toplulaştırma projelerinde yol kenarı ağaçlandırmaları, sulama kanallarının ekolojik tasarımı ve biyolojik koridorların sürekliliği gibi önlemlerin uygulanması gerekmektedir. Tarım ve doğal alanların yalnızca ekonomik ya da mülkiyet değeri üzerinden değerlendirilmesi yerine, biyoçeşitlilik, ekosistem hizmetleri ve

peyzaj sürekliliği temelinde ele alınması; bozulan mera ve orman alanları için ekolojik tazminat ve rehabilitasyon mekanizmalarının yasal güvenceye kavuşturulması önemlidir.

Kırsal peyzajların korunması ve yönetimi, peyzaj mimarlığı, şehir planlama, ziraat ve orman mühendisliği disiplinlerinin ortak sorumluluğunda olmasına rağmen, mevzuatta peyzaj mimarlığının etkin katılımı açık şekilde tanımlanmamıştır. Bu durum, arazi toplulaştırma ve kırsal uygulama süreçlerinde peyzaj bütünlüğünün ikincil planda kalmasına yol açmakta, disiplinler arası iş birliği eksikliğine ve ekolojik değerlerin yeterince korunamamasına sebep olmaktadır. Planlama ve uygulama süreçlerinde hangi envanter verilerinin kullanılacağı, bu verilerin hangi analiz yöntemleriyle plan kararlarına yansıtılacağı ve farklı kırsal peyzaj tiplerine yönelik tasarım ölçütlerinin nasıl belirleneceği konularında da önemli yasal boşluklar bulunmaktadır. Bu nedenle, uygulama imar planları ve arazi toplulaştırma projelerinde peyzaj analizlerinin peyzaj mimarlığı disiplini tarafından zorunlu olarak yürütülmesi stratejik bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Kurumsal düzeyde, kırsal planlama süreçlerinde ve İl Özel İdareleri bünyesinde peyzaj mimarı istihdamının artırılması; kırsal alanlara özgü çevresel ve ekolojik ilişkileri gözetken yerel uzmanlardan destek alınarak, Büyükşehir belediyelerinde kırsal alanlara odaklanan uzmanlık komisyonlarının oluşturulması ve bu komisyonların tarım il müdürlüklerinin arazi kullanım planlama süreçlerine kadar aktif rol alması gerekmektedir. Bu komisyonlar, yalnızca yapı

ruhsatı veya peyzaj projeleri üzerinden değil, kırsal alanların üretim, yaşam ve ekolojik dinamiklerini bütüncül şekilde ele alarak karar süreçlerine katkı sağlamalıdır. Ayrıca kırsal alanlarda hazırlanan her ölçekteki plan ve projede peyzaj mimarlığı disiplininin asli imza yetkisinin yasal güvence altına alınması, CBS tabanlı Ulusal Kırsal Peyzaj Envanterinin oluşturulması ve sürekli izleme-raporlama sistemlerinin kurulması önem taşımaktadır.

Yönetmelik açısından kırsal peyzajların korunması yalnızca merkezi idareye bırakılmamalı; yerel yönetimler ve kırsal topluluklar sürece aktif biçimde dahil edilmelidir. 442 sayılı Köy Kanunu'nda yer alan imece anlayışına dayalı katılımcı modeller temel alınarak, ilgili bakanlıklarla uyumlu çalışan ve yerel halkı karar süreçlerine dahil eden Kırsal Peyzaj ve Doğal Kaynak Yönetim Birimlerinin oluşturulması gerekmektedir. Kaz Dağları ve Camili Biyosfer Rezervi örnekleri, koruma alanlarında yerel halkın sürece dahil edilmesinin, hem ekolojik hedeflerin toplumsal kabulünü artırdığını hem de sürdürülebilir yerel kalkınma açısından daha kalıcı sonuçlar ürettiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, çok sayıda kanun ve yönetmeliğin yarattığı yönetsel karmaşanın, bütüncül ve katmanlı bir planlama anlayışıyla avantaja dönüştürülebileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, kırsal peyzajlar ekolojik, üretimsel ve kültürel değerleriyle yaşayan miras alanlarıdır. Asrav (2024)'e göre kırsal peyzajların tanımlanmasında kültürel değerlerin dikkate alınmasının gerekliliği, tarihsel kırsal peyzajların korunma ilkelerinin evrimi üzerine yapılan analizlerle paralel bir

öneme sahiptir. Bu alanların korunması ve sürdürülebilir yönetimi; peyzajı merkezine alan bütünleşik bir mevzuat, güçlü mesleki temsil ve katılımcı yönetim mekanizmalarının birlikte işletilmesiyle mümkün olacaktır. Bu bakış açısının yasal ve kurumsal düzeyde benimsenmesi, sürdürülebilir kırsal kalkınmanın temel koşullarından biridir.

Kaynaklar

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983). Resmî Gazete.

3194 Sayılı İmar Kanunu (1985). Resmî Gazete.

4342 Sayılı Mera Kanunu (1998). Resmî Gazete.

442 Sayılı Köy Kanunu (1924). Resmî Gazete.

5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (2005). Resmî Gazete.

6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun

6831 Sayılı Orman Kanunu (1956). Resmî Gazete.

Ada, E., & Yener, D. (2017). Türkiye’de Kırsal Peyzaj Yaklaşımı ve Avrupa Ülkeleri Çerçevesinde Bir Karşılaştırma. Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi (IRTAD) E-ISSN: 2602-4462, 1(2), 8–13. Retrieved from <https://turizmvekalnima.org/index.php/irtadjournal/article/view/64>

Antrop, M. (2000). Changing patterns in the urbanized countryside of Western Europe. *Landscape Ecology*, 15, 257-270.

Antrop, M. (2006). Sustainable landscapes: Contradiction, fiction or utopia? *Landscape and Urban Planning*, 75(3-4), 187-197.

Arazi Toplulaştırma Uygulama Yönetmeliği (2019). Resmî Gazete.

Asrav, Ç. E. (2024). Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Tarihi Kırsal Peyzajların Korunmasına Yönelik İlkelerin Gelişimi, *Mimar.ist Dergi*, 24(81): 105-109.

Atay ve Kiper, (2024). Kırsal Yerleşimlerde Doğal Peyzaj Özelliklerinin Belirlenmesi: İstanbul/Silivri İlçesi Kırsal Mahalleleri Örneği *Academia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi/Academia Journal of Nature and Human Sciences*, e-ISSN: 2717-8528, 10(1), 2024: 1-20.

Atik, M., G. Taşkan, S. Balta, 2022. Kırsal – tarımsal peyzajların korunmasında GIAHS Küresel Öneme Sahip Tarımsal Miras Sistemleri ve Akdeniz Selge örneği. *Ege Univ. Ziraat Fak. Derg.*, 59 (2): 347-362, <https://doi.org/10.20289/zfdergi.999134>

Avrupa Konseyi. (2000). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (European Landscape Convention). Floransa: Avrupa Konseyi.

Baylan, E. (2025). Kırsal Peyzajların Kültürel Ekosistem Hizmetleri için Sağladığı Olanaklar: Kırsalın Sosyo-Kültürel Katkıları. *Kent Akademisi*, 18(2), 1137-1158. <https://doi.org/10.35674/kent.1618430>

Bell, S., Sarlöv Herlin, I., & Stiles, R. (Eds.). (2009). Exploring the boundaries of landscape architecture. Routledge.

Büyükköz, H. (2024). Kentsel Gelişmelerin Kırsal Peyzaj Etkisi: Sariyer Örneği (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2018). Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması Modeli Uygulaması Ve Köylerde Yöresel Özellikler Ve İhtiyaçlar Dâhilinde Yapılaşma Koşullarının Belirlenmesi Projesi. Erişim adresi: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/kodaka-p-genel-sunum-20230927101815.pdf>

Dede, O. (2016). The Analysis of Turkish Urban Planning Process Regarding Sustainable Urban Development. 10.5772/63271.

Doğan, Z. ve Erduran Nemutlu, F. (2018). Kültürel Miras Olarak Tarımsal Peyzajın Önemi: Karabiga, Çanakkale Örneği. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 6(-), 161-168. <https://doi.org/10.33202/comuagri.504279>

Erdem Kaya, M. (2013). Landscape change and rural policy: An identity based approach to rural settlements. *A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*. 10. 94-110.

European Commission. (2020). EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives. Publications Office of the European Union.

FAO (2018). The future of food and agriculture – Alternative pathways to 2050. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.

FAO. (2021). Land tenure and sustainable agri-food systems. Rome, Italy: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Farina, A. (2006). Principles and methods in landscape ecology: Toward a science of landscape. Springer Science & Business Media.

Wired, (2026). Renew and Restore: Japan's Historical Regions. Erişim Linki: <https://www.wired.com/sponsored/story/japans-remote-regions-get-a-makeover/>

Gül, A., Dinç, G., Akın, T., Koçak, A. İ. (2020). Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar. İDEALKENT, 11(Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı), 1281-1312. <https://doi.org/10.31198/idealkent.650461>

Güler, M. (2025). Kırsal Mimari Araştırmaları: Boğazlıyan/Yozgat. Urban 21 Journal, 3(1), 51-63. <https://izlik.org/JA43UN38ZP>

Holland, M., Masuda, Y., Robinson, B. (2022). Land Tenure Security and Sustainable Development. 10.1007/978-3-030-81881-4.

Inácio, M., Baltranaitė, E., Meišutovič-Akhtarjeva, M., Barceló, D., Zhao, W., Pereira, P., (2025). Mapping agricultural ecosystem services. A systematic review, Science of The Total Environment, Volume 981, 179499, ISSN 0048-9697, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2025.179499>.

IPBES (2019). Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services. Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, Bonn.

IUCN. (2014). Guidelines for Applied Protected Area Management Categories (2nd ed.). Gland, Switzerland: IUCN.

Kabataş, E., & Kiper, T. (2021). Kırsal Yerleşimlerin Doğal ve Sosyo-kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi: Kırklareli Kocayazı ve Kula Köyü Örneği. Journal of the Institute of Science and Technology, 11(3), 2328-2341. <https://doi.org/10.21597/jist.887921>

Kalkınma Bakanlığı, (2017). Erişim adresi: Kırsal Kalkınma Politikamızın Esasları. <https://ipard.tarimorman.gov.tr/content/Lansman/K%C4>

%B1rsal_Politikam%C4%B1z%C4%B1n_Esaslar%C4%B1.pdf

Kanabakan, A. 2011. Tanımlanması, Sınıflandırılması ve Envanter Örnekleri İle "Kırsal Peyzajlar. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Seminer Notu, Sayfa 37.

KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012). Resmî Gazete.

Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği (2021). Resmî Gazete.

Kiper T. (2006). Safranbolu Yörük köyü Peyzaj Potansiyelinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2026). Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Sit Alanları. Kültür ve Turizm Bakanlığı resmî yayın ve görsel arşivi.

Küsek, G. (2014). Türkiye'de Arazi Toplulaştırmasının Yasal Durumu ve Tarihsele Gelişimi. Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 29 (1): 1 – 6.

Meeus, J. H. (1995). Pan-European landscape typologies. Landscape and Urban Planning, 33(1-3), 45-61.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014). Resmî Gazete.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 06.06.2014 tarih ve 29030 sayılı Resmî Gazete.

Oğuz, D. ve Görmüş, S. (2013). Kırsal Yerleşim Ve Korunan Alan Arasındaki Etkileşimin Değerlendirilmesinde Peyzaj Karakter Analizinin Rolü: Kapısu Yu Havzası Örneği. Tarım Bilimleri Dergisi. 19. 310-322. https://doi.org/10.1501/Tarimbil_0000001256

Özçelik, Ş. B. (2015). 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda 6537 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişiklikler ve Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. XIX (1).

Primdahl, J., Kristensen, L.S., & Swaffield, S. (2013). Guiding rural landscape change: Current policy approaches and potentials of landscape strategy making as a policy integrating approach. Applied Geography, 42, 86-94. DOI:10.1016/J.APGEOG.2013.04.004

Primdahl, J., Van Eetvelde, V., & Pinto-Correia, T. (2020). Rural Landscapes—Challenges and Solutions to Landscape Governance. Land, 9(12), 521. <https://doi.org/10.3390/land9120521>

Selman, P. (2006). Planning at the Landscape Scale. Routledge.

Şengür, Ş., & Nurlu, E. (2021). Historic Landscape Characterization in Protected Areas; A Case Study Kazdağı National Park. Journal of Agricultural Sciences, 27(1), 106-113. <https://doi.org/10.15832/ankutbd.592920>

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2024). 2024-2028 Stratejik Planı. Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı.

Tarım ve Orman Bakanlığı, (2024). Yem sektörü politika belgesi. Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM). Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/yemsektor%CC%88rpolitikabelgesi%20%281%29.pdf>

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2026). Tarım ve Orman Bakanlığı resmî yayın ve görsel arşivi.

Taşkan, G. ve Görmüş, S. (2024). Türkiye’de Kırsal Alanların Marjinalleştirilmesi. İdeal kent. 43 (16), 544-568.

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133. DOI: 10.31198/idealkent.1445590

Wascher, D. M. (Ed.). (2005). European landscape character areas: Typology, cartography and driving forces. Landscape Europe.

Yardımcı, Burak. (2022). Kırsal Hizmetlerin Sunumunda Mahalli İdareler. Planlama Uzmanlığı Tezi. T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara. 10.13140/RG.2.2.20762.66241.

Yılmaz, C. (2019). Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 17 (34), 519-560.

Yılmaz Kaya, M., & Uzun, O. (2019). Ekosistem Hizmetleri ve Mekânsal Planlama İlişkisinin Peyzaj Planlama Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Duzce University Journal of Science and Technology, 7(3), 2166-2193. <https://doi.org/10.29130/dubited.546496>